

4. Decreux, Yvan and Lionel Fontagné An assessment of May 2008 proposals for the DDA, Centre d'Études Prospectives et d'Informations Internationales (CEPII), 1 July 2008.

5. Hertel, TGlobal trade analysis — modeling and applications, Cambridge University Press. (1997).

6. *Kruman P. Dead Doha*. The Conscience of a Liberal, The New York Times Opinion, 30 July 2008.

7. «Negotiations on Agriculture: First Draft of Modalities for the Further Commitments» (Harbinson Draft). 2003TN WTO. /AG/W/1/Rev.1. Geneva. March.

8. «Global Impacts of the Doha Scenarios on Poverty.» In Putting Development Back into the Doha Agenda: Poverty Impacts of a WTO Agreement, ed. T. Hertel and L. A. Winters (chapter 17). 2006. New York: Palgrave Macmillan.

Стаття подана до редакції 20.10.2011

УДК 339.9

О. Ю. Паценко, канд. екон. наук,
доц. кафедри міжнародної економіки,
ДВНЗ «Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана»

ДЕТЕРМІНАНТИ СТІЙКОЇ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ КРАЇН

АНОТАЦІЯ. У статті визначено основні детермінанти стійкої конкурентоспроможності країн, запропоновано більш глибоке вивчення процесів розвитку людського та соціального капіталу країн як основи для її досягнення.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: конкурентоспроможність, індекс глобальної конкурентоспроможності, людський ресурс економічного розвитку, стала конкурентоспроможність, людський капітал, соціальний капітал.

АННОТАЦИЯ. В статье определены основные детерминанты устойчивой конкурентоспособности стран, предложено более глубокое изучение процессов развития человеческого и социального капитала стран как основы для её достижения.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: конкурентоспособность, индекс глобальной конкурентоспособности, человеческий ресурс экономического развития, устойчивая конкурентоспособность, человеческий капитал, социальный капитал.

ABSTRACT. The main determinants of countries' sustainable competitiveness were defined. The advanced research of the development

of human and social capital as a basis for countries to achieve it were suggested.

KEY WORDS: competitiveness, global competitiveness index, human resources of economic development, sustainable competitiveness, human capital, social capital.

Постановка проблеми. Конкурентоспроможність національної економіки є складним, багатоаспектним поняттям, яке досліджується з точки зору наявності конкурентних переваг країни на зовнішніх ринках, більш повного включення її до міжнародного поділу праці з метою підтримки довгострокового економічного зростання, що забезпечує умови покращення якості життя в країні. Досить багато уваги при цьому приділяють рівню інноваційності економіки, стану інститутів країни, ступеню розвитку ринків капіталів, товарів та робочої сили. Важливим представляється оцінка того, яким чином країною формується та використовується людський капітал, який є основою розвитку сталої конкурентоспроможності, і умови відтворення якого визначають багато в чому основну мету побудови конкурентоспроможної економіки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В роботі використано дослідження конкурентоспроможності та її проявів Д. Г. Лук'яненка [2; 3], А. М. Поручника [2; 4], Л. Л. Антонюк [1; 2], Дж. Досі [11], Б. Коріата [10], Г. Хемела та К. К. Прахалада [8], М. Трейсі та Ф. Вірсеми [7], матеріали Звіту з глобальної конкурентоспроможності Всесвітнього економічного форуму (ВЕФ) [13], в частині умов формування та використання людського ресурсу розвитку світової економіки та ролі в цьому людського капіталу — роботи Д. Г. Лук'яненка [2], А. М. Поручника [2], Л. Л. Антонюк [1; 2], А. М. Колота [2], Я. М. Столярчук [6], Дж. Бекера [9], Т. Шульца [12], праці в царині соціальної психології Л. Росса та Р. Нісбетта [5]. Як видається, важливими є ті аспекти конкурентоспроможності, які зв'язані з її підтримкою в довгостроковому плані, і те, яким чином на конкурентоспроможність впливає стан соціуму, що проживає в країні, в широкому сенсі — як формується соціальний капітал, і яким чином можна виміряти вплив соціальних процесів на умови досягнення країною високого конкурентного статусу.

Мета дослідження. Виявити детермінанти підтримки стійкої конкурентоспроможності національної економіки, окреслити подальші напрями її дослідження в частині вивчення ролі і місця соціального капіталу, соціальних процесів, що відбуваються в країнах з високим конкурентним статусом.

Виклад основного матеріалу дослідження. Конкурентоспроможність країн, яка є одним з найбільш обговорюваних та дис-

кусійних питань в економічній науці, зазвичай розуміється і вивчається з точки зору підходів до неї як до здатності економіки досягати та утримувати високі темпи економічного зростання, механізмів забезпечення зростання реальних доходів та зайнятості населення, спроможності країни досягати успіху у присутності своїх товарів і компаній на глобальних ринках товарів та послуг, можливостей адаптуватися до змін, що на них відбуваються, готовності відповідати глобальним викликам та кризам [1, с. 32]. Вивчення конкурентоспроможності країни також передбачає оцінку складного взаємопоєднання, взаємодії, переплетіння низки факторів як економічного характеру (інвестиційних, інноваційних, виробничих), так і неекономічного характеру (політичних, соціальних), які впливають на умови її розвитку та якості. Але сутнісним питанням, на яке треба дати відповідь, на нашу думку, є наступне: чи є метою будь-якої конкурентоспроможності більша присутність фірм і товарів на зовнішніх ринках та краща їх конкурентна позиція в порівнянні з іноземними аналогами, чи все-таки метою її є зростаючі стандарти життя населення.

Зрозуміло, що конкурентні переваги країни можуть бути досить легко виявлені у тому, які товари і на яких ринках вона продає, відображенням чого можуть слугувати товарна структура та темпи зростання її торгівлі, особливо зростання обсягів високотехнологічного сегменту експорту. Але тільки цим пояснення не може бути обмежене, на що вказують дослідження [10, с. 7], які вводять до розгляду такі «невідчутні» компоненти, як якість продукції, її різноманітність та своєчасність доставки, якість та ефективність внутрішньофірмових та міжфірмових мереж [11, с. 5], якість інфраструктури, наявність та стан розвитку суспільних благ, таких як освіта, якість медичного обслуговування тощо. Ще 1992 р. Радою з конкурентоспроможності США було дано тлумачення, за яким конкурентоспроможність країни визначалася як здатність виробляти товари та послуги, які відповідають вимогам міжнародних ринків, і водночас дозволяють громадянам отримувати задоволення своїх потреб протягом тривалого проміжку часу [10, с. 9]. Таким чином було закріплено положення, яке довгий час ігнорувалося: зростання «зовнішньої» продуктивності не повинно стримувати досягнення внутрішнього економічного зростання та соціального прогресу (натомість раніше вважалося, що зростання доходів та витрат на оплату праці призводить до зменшення ефективності та конкурентоспроможності, вони знаходяться в протифазі).

Таблиця 1

РАНЖУВАННЯ КРАЇН ЗА ЧАСТКОЮ ВИСОКОТЕХНОЛОГІЧНОГО ЕКСПОРТУ У 2009 Р.
ТА ПОКАЗНИКИ ІНДЕКСУ ГЛОБАЛЬНОЇ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ, ВИБІРКОВО ПО КРАЇНАХ

Місце країни за показником частки високотехнологічно- го експорту, 2009 р.	Країни/Роки	Частка високотехнологічного експорту, % від загального експорту країни*								Індекс глобальної конкурентоспроможності**	
		1990	1995	2000	2005	2008	2009	2011—2012	2010—2011		
1	Філіппіни	—	36,8	72,6	70,7	66,3	65,5	75	85		
2	Сінгапур	39,7	53,9	62,6	56,6	50,8	49,1	2	3		
3	Мальта	44,7	—	71,8	52,0	50,2	47,3	51	52		
4	Малайзія	38,2	46,1	59,5	54,6	39,6	47,1	21	26		
5	Коста Ріка	—	6,1	51,6	38,0	38,6	41,5	61	56		
6	Кіпр	5,5	5,0	2,5	18,2	31,8	32,5	47	40		
7	Республіка Корея	17,8	25,9	34,8	32,3	30,8	32,0	24	22		
8	Гонконг, КНР	—	20,4	23,3	15,6	22,4	31,3	11	11		
9	КНР	—	10,5	18,6	30,6	28,7	31,0	26	27		
10	Руанда	—	—	—	25,4	7,1	30,7	70	80		
16	Швейцарія	12,1	13,9	19,3	21,9	23,0	25,0	1	1		
18	Нідерланди	16,4	23,8	35,4	30,5	22,2	24,1	7	7		

Закінчення табл. 1

Місце країни за показником частки високотехнологічно- го експорту, 2009 р.	Країни/Роки	Частка високотехнологічного експорту, % від загального експорту країни*								Індекс глобальної конкурентоспроможності**	
		1990	1995	2000	2005	2008	2009	2011—2012	2010—2011		
20	США	33,0	30,8	33,7	29,9	27,1	23,0	5	4		
22	Велика Британія	23,6	27,3	32,1	28,0	19,2	22,6	10	12		
25	Японія	23,8	26,1	28,3	22,5	17,9	19,6	9	6		
26	Данія	15,2	15,2	20,7	22,0	15,7	18,0	8	9		
27	Фінляндія	7,6	14,7	27,3	26,4	21,2	17,8	4	7		
28	Канада	13,7	15,1	18,6	13,2	14,8	17,5	12	10		
29	Швеція	13,3	16,1	24,6	16,7	15,9	17,2	3	2		
32	Німеччина	11,1	12,9	18,0	17,0	13,5	15,5	6	5		
60	Словенія	—	3,4	4,7	4,7	6,1	6,5	57	45		
відсутні дані 2009 р.	Польща	—	2,7	3,3	3,8	5,2	—	41	39		
відсутні дані 2009 р.	Україна	—	—	5,1	3,7	3,2	—	82	89		
	Світ, довідково	17,5	18,8	23,1	20,5	18,2	19,6	—	—		

Складено автором за даними:

*Світового банку [15];

**The Global Competitiveness Report 2011—2012 [13, 15]

Спробуємо довести недостатність вимірювання виключно переваг у торгівлі за допомогою співставлення рейтингових показників Всесвітнього економічного форуму з показниками експорту високотехнологічної продукції країнами (табл. 1). Як бачимо з даних таблиці 1, в якій країни рейтингово за показником частки експорту високотехнологічної продукції у 2009 р., лише його зростанням пояснити покращення показників конкурентоспроможності країни неможливо, хоча країни з позитивною динамікою цієї частки покращували своє положення у рейтингу.

Зрештою, еволюція теорій міжнародної торгівлі від поглядів А. Сміта до сучасних підходів в оцінці факторів галузевого лідерства компаній також розширювала розуміння конкурентних переваг країни. А. Сміт розглядав абсолютні переваги країни, пропонуючи виражати їх у витратах праці на виробництво товарів і порівнюючи їх між країнами [2, с. 71—72]. Д. Рікардо переводив точку зору на відносні конкурентні переваги, розглядаючи більш ефективні витрати праці на виробництво товарів у самій країні, а Е. Хекшер та Б. Олін фіксували свою увагу на найбільш інтенсивному використанні відносно надлишкових факторів виробництва — праці та капіталу. В якомусь сенсі можна казати про те, що накопичення країнами того, що ми сьогодні називаємо людським ресурсом, людським капіталом (праці С. Кузнеца, Т. Шульца та Г. Беккера, в яких було визначено його складові, в тому числі знання, вміння, навички, які проявляються у процесі праці та отримують відповідну винагороду у вигляді заробітної плати, а також підтримуються державою через систему освіти, страхування та охорони здоров'я [2, с. 78; 9; с. 12], опубліковано ще в 60-х рр. ХХ ст.) було опосередковано відображено в перерахованих вище теоріях торгівлі. В 60-і роки П. Ліндерт робить при поясненні характеру та напрямів торгівлі ще більший акцент на процесах, що відбуваються у внутрішньому середовищі країни, зосереджуючи свою увагу не на умовах пропозиції і виявленні переваг одних товарів та виробників перед іншими, а на умовах та характері попиту в країнах, існуванні у торгуючих країнах подібного рівня потреб у товарах, близькості рівня витрат на фактори виробництва і цін товарів, конвергентності рівнів доходів на душу населення, відображаючи в своїй теорії різні між країнами рівні розвитку суспільних потреб. М. Портер у більшому ступені розглядає проблему конкурентоспроможності на мезо- та мікрорівні, через характер суперництва фірм на національному рівні, попит місцевих споживачів, роль держави в підтримці національних компаній.

Розгляд проблеми конкурентоспроможності на мезо- та мікро-економічному рівні було поглиблено працями Г. Хемела та К. Пра-

халада, які вживали для пояснення міжнародного успіху компаній терміни «ключові компетенції» (навички, вміння та технології, які дозволяють надавати споживачам необхідні їм послуги) та навіть «дар передбачення» (інтуїція, яку знання, вміння та навички дозволяють декодувати і перетворити на конкретні дії), що, очевидно, було якоюсь мірою відображенням якості людського капіталу, накопиченого фірмами [8]. М. Трейсі та Ф. Вірсема вносили свій вклад у розуміння ролі людського капіталу в розвитку конкурентних переваг фірми, зокрема, розглядаючи унікальні знання, розвиток нових продуктів та послуг як фактори, що можуть забезпечити компаніям досягнення високого рівня конкурентоспроможності [7].

Спробуємо з'ясувати, які чинники були найбільш значущими в оцінках конкурентоспроможності країни Всесвітнім економічним форумом. В нашому дослідженні використано деякі порівняння оцінок перших 10 економік у рейтингу ВЕФ, Канади (12 місце), Польщі (41 місце, на стадії переходу від ефективності до інноваційності), Словенії (57 місце, на стадії інноваційності) та України (82 місце, на стадії переходу від використання факторів до ефективності). Бралися до уваги три складові оцінки: базисні умови (інфраструктура, інституції, макроекономічне середовище, здоров'я та первинна освіта), підсилення ефективності (вища освіта та навчання, ефективність товарних ринків, ефективність ринку праці, ступінь розвитку фінансових ринків, технологічна готовність, розміри ринку) та інноваційні фактори і досвідченість (або обізнаність) бізнесу (sophistication factors включають досвідченість ведення бізнесу (обізнаність у провадженні бізнесу), складність виробничого процесу (досвідченість у виробничих процесах), якість місцевої пропозиції, кількість фірм, що її створюють, ступінь розвитку маркетингу тощо) [13, с. 47—49]. Більша частина оцінок є отриманою на основі експертного опитування.

Наше припущення полягає у тому, що у рейтингу ВЕФ відображається довгостроковий вплив таких чинників, як якість інституцій, інфраструктура, стан охорони здоров'я та первинної освіти, розвиток макроекономічного середовища (входять до субіндексу базисних умов), а також стану вищої освіти та навчання, ефективності ринків праці, технологічної готовності (входять до субіндексу підсилення ефективності). На нашу думку, зазначені вище чинники створюються довгостроковими вкладеннями у людський капітал країн, є відображенням знань, вмінь, навичок, досвіду, і вплив їх, очевидно, створює довгі хвилі підтримки конкурентоспроможності. Результати цих порівнянь зведено у табл. 2.

Таблиця 2

ТОП-10 КРАЇН, КАНАДА, ПОЛЬЩА, СЛОВЕНІЯ ТА УКРАЇНА
У РЕЙТИНГУ ВСЕСВІТЬНОГО ЕКОНОМІЧНОГО ФОРУМУ 2011-2012 РР.
ТА ЙОГО СКЛАДОВІ, БАЛІВ (МАКСИМУМ — 7)

	Швейцарія	Сінгапур	Швеція	Фінляндія	США	Німеччина	Нідерланди	Данія	Японія	Велика Британія	Канада	Польща	Словенія	Україна
Місце у рейтингу	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	12	41	57	82
<i>Результат, балів</i>	5,7	5,6	5,6	5,5	5,4	5,4	5,4	5,4	5,4	5,4	5,3	4,5	4,3	4,0
Базисні умови	6,2	6,3	6,1	6,0	5,2	5,8	5,9	5,9	5,4	5,6	5,8	4,7	5,1	4,2
Інституції	5,8	6,1	6,1	6,0	4,6	5,3	5,6	5,9	5,2	5,3	5,6	4,2	4,1	3,0
Інфраструктура	6,1	6,3	5,7	5,6	5,7	6,4	6,0	5,9	5,7	6,1	5,9	3,9	4,8	3,9
Макроекономічне середовище	6,3	6,2	6,1	5,7	4,5	5,4	5,3	5,4	4,2	4,5	5,1	4,7	5,3	4,2
Здоров'я та первинна освіта	6,5	6,6	6,3	6,8	6,1	6,3	6,5	6,2	6,5	6,4	6,6	6,1	6,3	5,6
Фактори підсилення ефективності	5,5	5,6	5,3	5,2	5,5	5,2	5,3	5,3	5,2	5,4	5,4	4,6	4,2	4,0

Закінчення табл. 2

	Швейцарія	Сінгапур	Швеція	Фінляндія	США	Німеччина	Нідерланди	Данія	Японія	Велика Британія	Канада	Польща	Словенія	Україна
Вища освіта та навчання	5,8	5,8	5,8	6,1	5,6	5,7	5,7	5,8	5,3	5,5	5,6	4,9	5,2	4,6
Ефективність ринку товарів	5,2	5,6	5,2	4,9	4,8	4,8	5,2	5,1	5,0	5,0	5,1	4,4	4,4	3,6
Ефективність ринку праці	6,0	5,9	4,8	4,9	5,6	4,4	4,8	5,4	5,0	5,4	5,4	4,5	4,0	4,4
Розвиток фінансових ринків	5,3	5,8	5,2	5,3	4,9	4,5	4,9	5,0	4,6	4,9	5,2	4,6	3,6	3,4
Технологічна готовність	6,3	5,9	6,3	5,7	5,2	5,6	6,1	6,2	5,1	6,1	5,4	4,2	4,8	3,5
Розмір ринку	4,5	4,6	4,6	4,1	6,9	6,0	5,1	4,2	6,1	5,8	5,4	5,1	3,4	4,5
Інноваційні фактори	5,8	5,2	5,8	5,6	5,5	5,5	5,3	5,3	5,7	5,2	5,0	3,6	3,9	3,3
Досвідченість бізнесу	5,8	5,1	5,8	5,4	5,4	5,7	5,6	5,5	5,9	5,4	4,9	4,1	4,2	3,5
Інновації	5,8	5,3	5,8	5,7	5,6	5,4	5,0	5,1	5,6	4,9	5,1	3,2	3,6	3,1

Джерело: складено автором за Global Competitiveness Report 2011—2012 [13]

Примітка: виділено напівжирним оцінки, які перевищують загальний рейтинговий бал країни, курсивом — результати, які є нижчими за загальний рейтинговий бал країни.

Таблиця 3

**ДИНАМІКА ПОКАЗНИКІВ ДОВГОСТРОКОВОГО БЕЗРОБІТТЯ
ТА ЧАСТКОВО ЗАЙНЯТИХ В КРАЇНАХ-ЛІДЕРАХ РЕЙТИНГУ ВЕФ 2011—2012 РР., ПОЛЬЩІ,
СЛОВЕНІ ТА УКРАЇНІ, СПІВСТАВЛЕННЯ З ІНДЕКСОМ СТІЙКОСТІ ЗАЙНЯТОСТІ**

Показники/Роки	Показник «Індекс стійкості зайнятості», балів, найгірша — 100	Довгострокове безробіття, % від загальної кількості безробітних							Частково зайняті в країнах, % від зайнятих**						
		1990	1995	2000	2005	2008	2009	1991	1995	2000	2005	2008	2009		
Зона євро	—	51,3	50,9	49,7	45,2	41,3	38,2	11,1	12,8	14,5	16,3	16,7	17,1		
Країни ЄС	—	46,8	47,9	45,1	43,2	37,5	34,2	13,0	13,7	15,1	15,8	15,8	16,3		
Країни з високим доходом	—	24,7	28,1	25,7	27,7	25,1	24,8	13,6	14,8	15,2	15,5	15,7	16,5		
Країни ОЕСР	—	25,7	27,0	22,9	26,1	23,2	22,8	13,4	14,5	14,7	15,0	15,4	16,2		
Швейцарія	7,0	—	33,6	29,0	39,0	34,3	30,0	22,1	22,9	24,4	25,1	25,9	26,2		
Сінгапур	0,0	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—		
Швеція	38,0	12,1	27,8	26,4	-	12,4	12,8	14,6	15,1	14,0	13,5	14,4	14,6		
Фінляндія	41,0	—	37,6	29,0	24,9	18,2	16,6	7,9	8,7	10,4	11,2	11,5	12,2		
США	54,0	5,5	9,7	6,0	11,8	10,6	16,3	14,7	14,0	12,6	12,8	12,8	14,1		

Закінчення табл. 2

Показники/Роки	Показник «Індекс стійкості зайнятості», балів, найгірша — 100	Довгострокове безробіття, % від загальної кількості безробітних**						Частково зайняті в країнах, % від зайнятих**					
		1990	1995	2000	2005	2008	2009	1991	1995	2000	2005	2008	2009
Німеччина	42,0	46,8	48,7	51,5	53,0	52,6	45,5	11,8	14,2	17,6	21,5	21,8	21,9
Нідерланди	42,0	49,3	46,8		40,2	34,8	24,8	28,6	29,4	32,1	35,6	36,1	36,7
Данія	7,0	29,9	27,9	20,0	23,4	13,6	9,1	18,7	16,9	16,1	17,3	17,7	18,9
Японія	16,0	19,1	18,1	25,5	33,3	33,3	28,5	-	20,1	22,5	18,3	19,6	20,3
Велика Британія	10,0	34,4	43,6	28,0	21,1	24,1	24,6	20,7	22,3	23,0	23,0	23,0	23,9
Канада	4,0	7,2	16,8	11,2	9,6	7,1	7,8	18,1	18,8	18,1	18,3	18,4	19,1
Польща	25,0	—	40,0	37,9	52,2	29,0	25,2	—	—	12,8	11,7	9,3	8,7
Словенія	54,0	—	—	62,7	47,3	42,2	30,1	—	3,7	6,1	7,4	7,5	8,3
Україна	31,0	—	—	—	—	—	—	—	—	4,8	—	—	—

Джерело: складено автором за даними: *Global Competitiveness Report 2011—2012 [13]; **Світового банку [15].

Примітка: — дані відсутні.

В таблиці не враховано результат 11-ї за рейтингом ВЕФ економіки світу — Гонконгу, не бралися до уваги також статистичні дані. Ми сортували їх з точки зору відповідності значення показника середньому рейтинговому балу країни.

З таблиці 2 легко побачити, що розвиток базисних умов, згідно нашого припущення, був важливим для всіх без винятку 11 обстежених країн-лідерів рейтингу, і тільки у випадку США він оцінювався балом, нижчим за загальний рейтинговий бал країни. Найбільш значущими факторами у 11 країнах-лідерах були (серед базисних умов): здоров'я та первинна освіта — для всіх 11 країн, інфраструктура — для всіх 11 країн, інституції та макроекономічне середовище — для 7 з 11 країн. Різке розходження в оцінках макроекономічного середовища з загальним рейтинговим балом країни спостерігалось в США, Японії та Великій Британії. В цілому меншим за загальний рейтинговий бал країни було значення другого субіндексу — підсилення ефективності (для 4 з 11 країн — бал вищий за загальний, для 7 — нижчий). Серед факторів підсилення ефективності найбільш значущими були вища освіта і навчання (для 10 з 11 країн), технологічна готовність (для 9 з 11 країн), а от вплив на загальну оцінку ефективності ринку праці (для 6 з 11 країн), розмірів ринку (для 5 з 11 країн), розвитку фінансового ринку та ефективності ринку товарів (по 1 з 11) виявився меншим. Нарешті, порівняння країнового індексу з 3-м субіндексом, інноваційності та досвідченості бізнесу, дало такий результат: за цим субіндексом 6 країн мали результат, який вище або дорівнює загальному рейтинговому балу, 8 з 11 країн мали відповідні показники за досвідченістю ведення бізнесу, і 6 з 11 — за інноваційністю. В «портреті» України значущими за впливом на рівень конкурентоспроможності виявилися якість макроекономічного середовища, розміри ринку, ефективність ринку праці, здоров'я та первинна освіта, вища освіта та навчання. Загалом у трьох країнах — Польща, Словенія, Україна — кількість факторів підсилення конкурентоспроможності падала у відповідності до зниження рейтингової оцінки: відповідно вона складала 6,6 та 5 факторів, тоді як у розвинених країн-лідерів — 8—9 факторів.

Серед факторів, що найбільш часто називалися країнами серед перешкод при веденні бізнесу [13], були неефективність державного управління (забюрократизованість), утрудненість доступу до фінансів, неадекватне навчання та рівень освіченості робочої сили, нестабільність державної політики, рестриктивне державне регулювання ринку праці, слабка етика (відношення до праці) національної робочої сили. Звичайно, багатьма авторами вже звер-

талася увага на проблеми країн із забезпеченням зайнятості на країновому рівні та нездатність протидіяти скороченням робочих місць, яке відбувалося протягом 2000-х років [6, с. 80]. Як бачимо з даних таблиці 3, доволі високими залишаються показники часткової зайнятості та довгострокового (понад 1 рік) безробіття, незважаючи на те, що країни-лідери в рейтингу мають доволі високі показники за складовою «Ефективність ринку праці» (див. табл. 2) та індексом стійкості зайнятості.

Щодо показників експертного опитування, то зауважимо, що дослідження на теренах соціальної психології протягом 1960—1970-х рр. XX ст. виявили ряд особливостей таких оцінок, на які ми можемо вказати. В судженнях відносно якогось об'єкта буде спостерігатися порівняння, завжди дуже суб'єктивне, так званий диспозиціонізм проти ситуаціонізму: характеристики системи, з якою отожднюється суб'єкт, що висловлює судження, будуть скоріше виходити з ситуації (я і те, з чим я повсякденно маю справу, скоріше можна пояснити ситуацією, що склалася), на противагу тому, як пояснюється поведінка чи стан інших суб'єктів (вони такі, тому що мають такі якості) [5, с. 158]. При цьому високою буде міра суб'єктивної інтерпретації, яка забезпечується конформністю, належністю інтерпретатора до якоїсь соціальної групи, його досвідом та здатністю віднести предмет, явище, подію до певного класу і сформулювати на цій основі певні очікування, з якими він може мати справу в майбутньому. Якщо досліджуваний зразок не співпадає з цими очікуваннями, скоріше всього явище буде оцінено негативно та не з точки зору ситуації, а з точки зору внутрішніх якостей суб'єкту оцінювання, що підсилить негативність чи позитивність такої оцінки (система «свій—чужий») [5, с. 134].

Недоліки складових індексу глобальної конкурентоспроможності, на нашу думку, полягають у тому, що з них незрозуміло, які довгострокові чинники впливають на стан конкурентних переваг країни, і яким чином у ньому враховується низка факторів, що відображається показниками накопичення людського капіталу — існування і примноження якого є вирішальною умовою підвищення конкурентоспроможності країни. З 2011 р. фахівці ВЕФ запропонували обчислювати новий індекс — індекс стійкої конкурентоспроможності (*sustainable competitiveness index*). Стійка конкурентоспроможність, на їх думку, є таким станом інститутів, державної політики та факторів, які визначають рівень продуктивності праці в країні, що забезпечує майбутнім поколінням можливість задовольняти свої потреби [13, с. 54]. Індекс стійкої конкурентоспроможності враховує ряд нових індикаторів в порів-

нянні з тими, що використовувалися в індексі глобальної конкурентоспроможності. Нам видається, що можна виділити наступні детермінанти стійкої конкурентоспроможності країни: соціалізація економіки, техноглобалізм, глобальне управління. В таблиці 4 зроблено спробу співставлення виділених детермінант зі складовими індексу стійкої конкурентоспроможності.

Таблиця 4

**ДЕТЕРМІНАНТИ СТІЙКОЇ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ КРАЇНИ
ТА СКЛАДОВІ ІНДЕКСУ СТІЙКОЇ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ВЕФ**

Складові індексу стійкої конкурентоспроможності ВЕФ*	Детермінанти стійкої конкурентоспроможності		
	Соціалізація економіки	Техно-глобалізм	Глобальне управління
Субіндекс «Людський капітал»			
Здоров'я та початкова освіта			
Вища освіта і навчання			
Соціальна згуртованість			
Субіндекс «Стан ринків»			
Ефективність ринків праці			
Ефективність ринків товарів			
Розвиток фінансових ринків			
Розміри ринку			
Субіндекс «Технології та інновації»			
Технологічна готовність			
Досвідченість бізнесу			
Інновації			
Субіндекс «Середовище державного регулювання та підтримуючі умови»			
Інституції			
Інфраструктура			
Макроекономічне середовище			
Політика щодо оточуючого середовища			
Субіндекс «Природне середовище»			
Ефективність використання ресурсів			
Управління відновлюваними ресурсами			
Деградація середовища			

Джерело: розроблено автором за матеріалами Звіту про глобальну конкурентоспроможність [13, с. 69—74].

Звичайно, це лише перша спроба виділити такі детермінанти, і їх складові набагато глибші, ніж вказані в табл. 4. Ми вважаємо, що

виділені вище детермінанти зумовлюватимуть довгостроковий вплив на якість та розвиток конкурентоспроможності країни, а отже, і на стандарти життя її населення, підвищення яких і є її визначальною метою [13, с. 23]. На цю мету як на стратегічну, базисну для країни вказують ряд авторів, зокрема, А. М. Поручник, М. М. Єрмошенко та інші [3, с. 33]. Без врахування впливу умов формування людського капіталу, розвитку управління оточуючим середовищем, покращення якості державного регулювання економікою та глобального управління неможливо зрозуміти феномену багатьох країн, які утримують високий рівень конкурентоспроможності протягом досить тривалого часу. Одні країни перетворюють зростання власних доходів (ВВП на душу населення) на зростання людського потенціалу та якості життя, а іншим це вдається набагато гірше (рис. 1).

Легко побачити, що зростання ВВП на душу населення Швейцарії підтримує високий розвиток людського потенціалу (вимірне індексом людського розвитку) у країні, а от чіткої висхідної подібної динаміки цих показників у Польщі та в Україні не спостерігається.

Рис. 1. Співставлення ВВП на душу населення (за ПКС)^{*} та показника Індексу людського розвитку^{**} Швейцарії, Польщі та України, 1995—2008 рр.

Складено автором за даними : ^{*}Світового банку [15] та ^{**}ООН [14]

Примітка. Співставлення обмежувалося 1995 — 2008 рр., оскільки з 2010 р. (показник 2008 р.) ІЛР вираховується за іншою методикою.

Висновки та напрями подальших досліджень. Виокремлення детермінант забезпечення стійкої конкурентоспроможності країни — соціалізації економіки, техноглобалізму, глобального управління — дає можливість вивчати умови її досягнення з точки зору довгострокового взаємовпливу соціальних та економічних чинників, які одночасно зумовлюють і зростання ефективності функціонування економіки країни, укріплення її конкурентних позицій, і підвищення стандартів життя населення. Можливо, подальші дослідження процесів забезпечення стійкої конкурентоспроможності країн слід розглядати у більш широкому сенсі — через вивчення соціального капіталу (поняття вперше застосовано 1983 р. французьким соціологом П. Бурд'є), який накопичується в країнах десятиліттями: з точки зору цінностей (довіри, толерантності, здатності допомагати, готовності до співпраці), членства у неформальних організаціях та соціальних мережах (які є набагато ефективнішими щодо дифузії знань, умінь та навичок, у тому числі спеціальних, ніж університети в більшості країн світу), доброчинності, волонтерства, розвиненості некомерційних організацій. Саме соціальні процеси, розвиток яких може бути відображено складовими соціального капіталу, як нам видається, дають більш чітке розуміння того, яким чином економічне зростання в країні пов'язане із соціальним прогресом, покращенням якості життя, що, зрештою, і є основою її високої конкурентоспроможності та привабливості. Вивчення того, які потреби формуються у людей в країнах, як вони задовольняються, яке соціальне середовище формується ними, в тому числі через неформальні організації, волонтерську працю, різного роду співтовариства професійної та загальнолюдської спрямованості, соціальні мережі, зрештою, які суспільні та особистісні блага та цінності є для людей, що проживають у країні, найбільш важливими, можливо, здатне дати більше розуміння того, яким чином у суспільстві створюються та зростають високі життєві стандарти, утворюється і розвивається феномен стійкої конкурентоспроможності країн.

Література

1. *Антонюк Л. Л.* Конкурентоспроможність країн: теорія та механізм реалізації : Монографія. — К.: КНЕУ, 2004. — 275 с.
2. Глобальна економіка XXI століття: людський вимір: монографія / Д. Г. Лук'яненко, А. М. Поручник, А. М. Колот [та ін.]; за заг. ред. д-ра екон. наук, професора Д. Г. Лук'яненка та д-ра екон. наук, професора А. М. Поручника. — К.: КНЕУ, 2008. — 420, [4] с.
3. *Лук'яненко Д. Г.* Глобальна економічна інтеграція: Монографія. — К.: ТОВ «Національний підручник», 2008. — 220 с.

4. *Поручник А. М.* Національний інтерес України: економічна самодостатність у глобальному вимірі: Монографія. — К.: КНЕУ, 2008. — 352 с.
5. *Росс Л., Нисбетт Р.* Человек и ситуация. Перспективы социальной психологии / Пер. с англ. В. В. Румынского под ред. Е. Н. Емельянова, В. С. Маргуна — М.: Аспект Пресс, 1999. — 429 с.
6. *Столярчук Я. М.* Глобальні асиметрії економічного розвитку: монографія / Я. М. Столярчук. — К.: КНЕУ, 2009. — 302, [2] с.
7. *Трейси М., Вирсема Ф.* Маркетинг ведущих компаний: Выбери потребителя, определи фокус, доминируй на рынке. — М.: Вильямс, 2007. — 304 с.
8. Хэмел Г., Прахалад К.К. Конкурируя за будущее. — М.: Олимп-Бизнес, 2002. — 288 с.
9. Becker, Gary S. Human Capital. — N.Y.: Columbia University Press, 1964.
10. Coriat B. The New Dimensions of Competitiveness: Towards an European Approach. — IPTS Report, 1997, No. 15, pp. 7-14. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.ub.edu/medame/competue.html>
11. Dosi, G. The new socio-economics of organization, competitiveness and employment, IPTS Report 15, 1997. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://ideas.repec.org/e/pdo10.html>
12. Shultz T. Human Capital in the International Encyclopedia of the Social Sciences. — N.Y., 1968, vol. 6.
13. The Global Competitiveness Report 2011-2012. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://reports.weforum.org/global-competitiveness-2011-2012>.
14. <http://undp.org/> — сайт ООН (United Nations Development Programme). [Електронний ресурс]. — Режим доступу до даних: <http://hdr.undp.org/en/statistics/hdi/>
15. <http://worldbank.org> — сайт Світового банку. [Електронний ресурс]. — Режим доступу до даних: <http://data.worldbank.org/indicator/>.

Стаття подана до редакції 19.10.2011

УДК 330.52

О. О. Герасименко, канд. екон. наук, доц.,
ДВНЗ «Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана»

КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ РОБОЧИХ МІСЦЬ В ЕКОНОМІЦІ УКРАЇНИ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА НАПРЯМИ ПІДВИЩЕННЯ

АНОТАЦІЯ. Доведено домінування низькотехнологічних робочих місць в економіці України. Визначено домінуючу підвищення конкурентоспроможності робочих місць. Наведено заходи щодо проектування робочих місць на основі концепції збагачення праці. Уза-